

פתרון הבחינה

ספרות

קיצ תשפ"א, 2021, שאלון: 8381

מוגש ע"י ד"ר נאוה לזר, מורה לספרות בביה"ס לבגרות של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.

2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

התשובות מובאות בנקודות בלבד. על הנבחן לפרט את הדברים.

פרק ראשון – מבחר יצירות מספרות העולם * 61 נקודות

הנבחנים נדרשו לענות על שאלה אחת מקבוצה ראשונה (שאלות 1-5), (כל שאלה – 26 נקודות),

ועל שתיים מהשאלות של קבוצה שנייה (שאלות 6-12), (כל שאלה – 24 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-5:

קבוצה ראשונה

שאלה מספר 2

הפרק השלישי בנובלה מתחיל במילים "הבלים גמורים מתחוללים בעולם, לפעמים אין שום סבירות כלל..."

הבלים הגמורים הבאים לידי ביטוי בנובלה הן כל ההתרחשויות הלא הגיוניות וכל האירועים המגוחכים, המוגזמים והמופרזים בעליבותם. אירועים אלו תורמים להבנת הנובלה כיצירה פנטסטית בעלת יסודות קומיים המאירה את כל מה שלא הגיוני, כל מה שלא ניתן להסבר לוגי, כל מה שלא מוסרי וקיים בעולמנו העלוב שמהו לא בסדר בו מן היסוד.

• הנובלה בנויה משלושה חלקים:

חלק א' – מציאת האף על ידי הספר.

חלק ב' – איבוד האף והמסע להחזרתו.

חלק ג' – סיום טוב הנגמר באפילוג.

- פרק א' ביצירה מתאר כיצד מצא הספר אף בתוך כיכר לחם. אשת הספר מתנהגת לבעלה ברשעות, והבעל אינו טורח להחזיר את האבידה, על אף שזיהה את בעליה, אלא דווקא מנסה להיפטר ממנה. הספר מתגלה על ידי קצין משטרה, אשר מתנשא מעליו, ואז יורד ערפל.
- פרק ב' ביצירה מתאר את אובדן האף. קובליוב מתעורר בבוקר ומגלה שאפו אבד, והוא מתחיל במסע חיפושים אחריו, במטרה למצוא אותו. ראשית מחליט קובליוב לגשת אל ראש המשטרה, אך בדרכו לשם הוא פוגש את אפו בדמות פקיד בעל דרגה גבוהה ממנו. האף מכחיש את השתייכותו לקובליוב ומתייחס אליו בשחצנות.
- קובליוב ממשיך במסעו אל ראש המשטרה, אך הוא אינו נמצא בביתו. הוא מחליט לפרסם מודעה בעיתון, אך הפקיד מסרב לעזור לו ומתנהג בחוסר רגישות. דמותו של הפקיד מסייעת בהמחשת הביקורת על החברה הפטרבורגית. הפקיד מתנהג באטימות מוחלטת ולועג לקובליוב. כאשר פקיד העיתון מנסה לגלות רגישות מסוימת למצוקתו של קובליוב, הוא מגיש לו טבק להרחה. הגשת טבק להרחה לאדם נטול אף היא ביטוי לחוסר אמפתיה מוחלטת. לאחר מכן שב קובליוב לביתו של מפקד המשטרה, אך הוא אוכל צהריים ומסלק את קובליוב.
- קובליוב שב לביתו ושם פוגש את מרשו, אשר מעביר את זמנו ביריקות לעבר התקרה.
- באופן מפתיע, קצין משטרה מופיע בביתו של קובליוב עם האף שהלך לאיבוד. האף נמצא בעת ניסיון לברוח מהארץ באמצעות דרכון מזויף. קצין המשטרה מבקש תשר על כך שהחזיר את האבידה.
- קובליוב אינו מצליח להדביק את האף לפניו, ומזמין את הרופא כדי שייסייע לו. הרופא נכשל במאמציו, משכנע את קובליוב שעדיף לו ללא אפו, ומציע לו למכור אותו תמורת הון עתק.
- קובליוב מגיע למסקנה שהאף שאבד הוא תולדה של כישוף שהטילה עליו אשת קצין המטה, כנקמה על כך שסירב להינשא לבתה. הוא שולח לה מכתב מאשים, והיא משיבה לו שאינה קשורה לדבר.
- בעיר פושטות שמועות על אף שמסתובב באופן עצמאי בעיר, ואנשים מתאספים כדי לצפות בו, ואז יורד ערפל.
- בחלק ג' מתואר כיצד באופן מפתיע האף חוזר לפניו של קובליוב. קובליוב חוזר לשגרת חייו, ושב להתנהג בשחצנות ובחוסר רגישות. ניתן לראות שקובליוב לא למד אף לקח מאיבוד אפו, והוא ממשיך להתנהג באופן מתנשא וגס כלפי האנשים סביבו. דבר זה הוא שיא הביקורת – שכן קובליוב איבד את אפו, אך בכל זאת שב להתנהג באופן מתנשא ותועלתני כבעבר.
- **אירועים כמו אובדן האף, גלגולו לדמות אדם, גלגולו שוב לאיבר שאי אפשר להדביק לפני קובליוב ובסופו של דבר חזרתו למקומו – אלו הם הבלים גמורים מבחינה לוגית. הדרך שבה תושבי העיר התייחסו לאובדן האף מוגזמת בחוסר רגישות, והעובדה שקובליוב לא למד לקח היא מדהימה בחוסר מוסריותה – כל אלו הם הבלים שהדעת לא סובלתם מבחינה אתית.**
- **בסיום מצהיר המספר שלמרות חוסר הסבירות, דברים כאלה קורים בעולמנו – לעיתים רחוקות אבל קורים. החדרת הפנטסטי לעולמנו משאירה תחושה של מציאות מתעתעת ובונה את משמעות הנובלה בסתירה על עולמנו החברתי.**

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 6-12 :

קבוצה שנייה

שאלה מספר 7

השיר "פרידה" מאת אלזה לסקר שילר הוא שיר אקספרסיוניסטי שעניינו הבעת סערת רגשות. השיר מתאר ציפייה לגבר שמעולם לא הגיע. בבית הראשון ובבית האחרון פונה הדוברת השירית אל הגבר בפנייה ישירה ואומרת לו "אך לעולם לא באת עם ערב". השורה הראשונה מסתיימת במקף המסמן ציפייה להמשך. בשני הבתים הדוברת מתאפיינת באופן מטונימי כנסיכה, כבת מלך המחכה לנסיך הגואל, וזאת מתוקף המטונימיות: "אדרת כוכבים", "נעליים זהובות".

למרות הדמיון, רב השוני בין הבית הפותח לבית הסוגר. השוני מודגש באמצעות הפעלים: "ישבתי" בניגוד ל"עמדתי". בבית הראשון היא יושבת בנינוחות של בת מלך המצפה. בבית האחרון היא עומדת – היא ויתרה, היא נוטשת את עמדת הציפייה. הניגוד בונה את משמעות השיר: הפרידה היא לא מן האהוב אלא מן הציפייה.

- השיר מתאר את סערת הרגשות שבה שרויה הדוברת השירית. הלשון הציורית ממחישה את מנעד הרגשות: מתקווה להשפלה, לכאב ובסוף השלמה עם האכזבה.
- בית א' מתאר באמצעות ארכיטיפ הגאולה אישה, המצפה בפתח ביתה לאהוב שמעולם לא בא.
- בית ב' ממחיש באמצעות מוטיב הלב את הכמיהה לבואו של הגבר שלא מגיע.
- בית ג' ממחיש באמצעות מוטיב הלב את תחושת הבושה, המתלווה לציפייה הארוכה והמאכזבת.
- בבית ד' האהבה מצוירת כפרח נובל, כאש שכבתה. התמונה המטפורית ממחישה את ההבנה שהאהבה אינה הדדית.
- בבית ה', באמצעות מוטיב הלב מומחש הכאב: הדוברת צובעת את השמיים בדם ליבה.
- בסיום השיר הדוברת כבר אינה יושבת וממתינה, אלא נעמדת. השינוי מנסח ויתור, ויתור על הציפייה.
- השורה הראשונה של הבית הראשון חוזרת בבית האחרון ויוצרת מסגרת לשיר. המבנה המעגלי מייצר תחושה של אין מוצא.
- השיר מחולק לשלושה צמדים. הבית הראשון והאחרון בונים את מעגל העולם החיצוני; הבית השלישי והרביעי בונים את מעגל העולם הפנימי של הדוברת; והבית השני והחמישי בונים את מעגל הפנים והחוץ. הצטמצמות המעגלים לוכדת את סערת הרגשות – את האופי האקספרסיוניסטי של השיר.

שאלה מספר 11

"סונט 130" לוליאים שקספיר הוא שיר שבח ל"הגבירה השחורה" ופרודיה על שירי פטררקה ועל אהבתו הנשגבה.

השיר מסתיים במעין פואנטה המחייבת לקרוא אותו קריאה חדשה, כי 12 השורות הראשונות לועגות ל"גבירה השחורה" שאינה עומדת במדדי היופי המקובלים, אינה מושלמת ואינה נשגבה. שתי שורות הסיום משנות את משמעות השיר. בשורות אלו מצהיר הדובר השירי על אהבתו. השיר מתפרש כשיר שבח לאהובה ולא כשיר לעג. חוסר ההתאמה למדדי היופי המקובלים משחק לטובת האהובה ולא לרעתה. הדובר אוהב אותה בשל חוסר מושלמותה ובשל נגישותה.

הלעג הוא על אהובתו של פטררקה ועל הסונטים של פטררקה המשבחים אישה לא מציאותית. משום ש"סונט 130" הוא פרודיה, שינה שקספיר את המבנה ויצר סונט שקספירי. הסונט השקספירי שומר על 14 שורות, על ניגוד בתוכן, בבתים ובחריזה, כמו גם על המבנה הדיאלקטי. הסונט השקספירי משנה רק את החלוקה לבתים כחלק מקריאת התיגר על הסונט הקלאסי.

- שלושת הקוורטטים הראשונים לועגים ל"הגבירה השחורה", ומציגים אותה כעומדת בניגוד לאידאל היופי הלבן: היא אינה ריחנית, עדינה או צחה.
- הלעג מעוצב באמצעות היתממות, חזרה והגזמה.
- סיום השיר חושף את המשמעות האמיתית: הדובר השירי מהלל את הגבירה השחורה ולועג למדדי היופי המקובלים ולסונט של פטררקה.
- "אישה שנמשלה לשקר" היא האישה מהסונטים הקלאסיים שמגלמת את אידאל היופי הלבן.
- הגבירה השחורה אינה תואמת לאידאל הזה, וזה מקור עוצמתה. שדה השחום, רגלה עלי אדמות – אלו הן סינקדוכות הממחישות את איכויותיה הארציות.
- עבור הדובר "הגבירה השחורה" היא האישה ש"יקרה לו עד אין חקר". זאת משום שהיא אינה דמות נשגבת, אלא אישה נגישה ואירוטית.
- אמירה זו מתפקדת כאמירה ארספואטית, שמשמעותה היא ששיר צריך להלל אישה אמיתית ולא אישה הזויה, לא מציאותית.

על הנבחן להתייחס למבנה הסונט.

פרק שני – נושאים בין – ז'אנריים * 61 נקודות

הנבחנים נדרשו לענות על שאלה אחת בנושא בין-ז'אנרי אחד

נשיות וגבריות: ייצוגי מגדר בספרות

שאלה מספר 23

האידאולוגיה הפטריארכלית הגורסת עליונות גברית ונחיתות נשית יצרה נורמות חברתיות ומוסכמות חברתיות, כמו גם אפשרה קיומן של דמויות כובלות המשפיעות לרעה על מצבן ועל מעמדן החברתי של נשים, והמחזקות את מעמדם ומצבם של גברים. תכונות אופי עשויות לעיתים לשנות את המצב ואת המעמד החברתי הנתון.

במחזה "בית בובות" להנריק איבסן האידאולוגיה הפטריארכלית יצרה נורמה חברתית האוסרת על נשים לקחת הלוואה ללא אישור הבעל, מדירה את הנשים לזירת הבית, ומאפשרת להן לתפקד כנשות איש, אימהות ועקרות בית בלבד.

נורה, גיבורת המחזה, מצליחה בשל איכויות אישיותיות ובעזרת מודל חיקוי לשנות את מעמדה ומצבה. היא משתחררת מבית בעלה שהיה לה כבית בובות ובונה עצמה כסובייקט.

- "בית הבובות" של איבסן הוא מחזה מודרני המנסח ביקורת על יחסי כוח במשפחה ומצדד בדבר זכותו של היחיד למימוש עצמי. במרכז ניצבת דמותה של נורה, העוברת תהליך של העצמה.

- המחזה פותח במילה "החביאני": נורה מבקשת מהמשרתת שתחביא מהילדים את המתנות שקנתה להם לחג המולד. שימוש במילה זאת מרמז על הכזב המאפיין את מערכת היחסים בין נורה ובין בעלה. נורה אוכלת בהיחבא עוגיות. היא הסתירה מבעלה את העובדה שלוותה כסף כדי לממן חופשה שהייתה חשובה לבריאותו, וכן את העובדה שכדי להשיג את הלואה זיפפה את חתימת אביה. בכך הפרה נורה את החוק שאל לה לאישה ליטול הלואה בלא ידיעת בעלה. נוסף על כך היא עברה עבירת זיוף. מבחינת העולם הפטריארכלי, שקבע חוקים אלה, נורה נתפסת כעבריינית. בהתאם לתפיסתה, המעשה הוא מעשה נאצל, וכשחברתה כריסטינה מגיעה, נורה מספרת על מעשה בגאווה.
- למעשים שנורה עשתה יש השלכות בהווה. היא עומדת מול איומי סחיטה. המלווה קרוגסטאד מאיים לחשוף את סודה אם לא תדאג לכך שלא יפוטרו מעבודתו. היא מנסה להתמודד עם איומים אלה בתחוננים. היא מתחננת בפני בעלה שלא יפטר את קרוגסטאד, אך בעלה אינו נענה להצרותיה.
- חוסר ההצלחה לשכנע את הלמר לחזור בו מהחלטתו לפטר את קרוגסטאד מוביל למימוש איום הסחיטה. מכתב הסחיטה המונח בתיבת המכתבים ממוטט את נורה מבחינה רגשית: "אנחנו אבודים" היא זועקת. היא מנסה למנוע מהלמר להגיע אל תיבת המכתבים כדי להרוויח זמן ולמצוא פתרון לסיבוך. נורה רוקדת את ריקוד הטרנטלה ומבקשת מהלמר שידריך אותה. הריקוד הוא ביטוי לפחדים המלווים את נורה בסייטיה, כמו גם ביטוי להעמדת הפנים העליונה המאפיינת את חייה – שכן ריקוד הטרנטלה הוא גם ריקוד עליו מלא שמחת חיים וגם ריקוד מוות של העכביש הארסי לאחר העקיצה.
- הריקוד הוא נקודת השפל שאליה מגיעה נורה. היא אינה מסוגלת לשוחח עם בעלה באופן גלוי, ובעזרת מניפולציות מרחיקה אותו מתיבת המכתבים. הלמר אינו חש בעוצמת פחדיה ומשיך אותם לחרדות הקשורות לאיכות הריקוד. מתוך נקודת השפל הזאת מתחברת נורה אל קולה הפנימי. במהלך הריקוד היא נשמעת לעצמה, רוקדת על פי הקצב שהיא מכתיבה ומתעלמת מהוראותיו של הלמר. "ככה זה צריך להיות" היא אומרת. בסיום הריקוד היא מצווה על המשרתת להציב את עוגות המקרוני באופן גלוי על השולחן. אמירה זו מאפיינת את היכולת שלה לפעול על פי שיקול דעתה ובניגוד לתכתיביו של הלמר, האוסר עליה לאכול את המקרוני.
- חוסר רגישותו של הלמר כאשר הוא מגלה את מכתב הסחיטה, וקריאת ה"ניצלת" שלו כשמגיע המכתב המבטל את איום הסחיטה גורמים לה להתפכח. נורה מגיעה למודעות מגדרית. היא רואה את חייה באור חדש: היא מבינה שמערכת היחסים בינה ובין בעלה לא הייתה מערכת יחסים שוויונית, היא מבינה שמעולם לא הייתה מאושרת בבית שבו התייחסו אליה כאל אובייקט (ילדתי-בובתי, ילדתי-אשתי). באומץ לב היא יוזמת פרידה מבעלה ועוזבת כדי למצוא את קולה ולכונן את עצמה כסובייקט. נורה קוראת תיגר על חוקי הפטריארכיה ומנסה לברר מי צודק: "אני או החברה". היוזמה המאפיינת את דרך ההתמודדות שלה מעוצבת בהסרת התחפושות ולבישת המעיל.
- נורה מתמודדת עם הפרידה שיזמה באומץ לב ובנחישות. היא מנסחת את הסיבות לעזיבתה ברהיטות, בלי להתחנן. היא מגנה על עמדותיה ולא נסוגה לאחור. עם עזיבתה את הבית היא השאירה אחריה גבר מובס, המחכה לנס, מתמודד באלגנטיות עם הפרידה מאשתו.
- נורה היטלטלה בין שני כוחות נפש: ציות לנורמות ודחף למימוש עצמי. נורה מכריעה באומץ כשהיא מחליטה לממש את עצמה כיצור אנושי. היא עוזבת את בית בעלה ומשלמת מחיר יקר – נטישת ילדיה.

- אומץ לבה של נורה, מודעותה ונחישותה קוראים תיגר על הנורמות החברתיות שאפשרו לגברים למנוע מנשים להתנהל התנהלות פיננסית עצמאית. באמצעות מוסכמות אלו הונצח מעמדן הנחות של הנשים, מה שאפשר את פגיעותן ואת השפלתן.

הרומאן "גאווה ודעה קדומה" מאת ג'ין אוסטן מציג את הפגיעות הכלכלית של נשים בחברה פטריארכלית האוסרת על נשים לרשת את רכוש בעליהן, אביהן. בהתאם לנורמות החברתיות והמוסכמות החברתיות הופכות נשים לתלויות בגברים. אליזבת בנט, גיבורת הרומן, בשל פקחותה ובעזרת אביה המתפקד כסוכן חברות מעצים, משנה את מעמדה ואת מצבה ומכוננת מערכת יחסים שוויונית עם גבר אהוב ומוערך.

- הנשים באנגליה של המאה ה-19 תלויות לפרנסתן בגברים. הן לא יכולות לרשת את אחוזת אביהן או בעליהן. הן מחויבות להתחתן עם גבר ראוי כדי להבטיח לעצמן גג מעל הראש. הן לא רוכשות השכלה אלא מתחנכות לייעד את עצמן להיות עקרות בית חרוצות ונשות איש נאמנות וחייכניות.
- הגברים הם בעלי הרכוש, הם נעים במרחב הציבורי, הם המלומדים ובעלי ההשכלה, כך שלהיות אשת איש נעשה לייעד נכסף של כל אישה.
- האחיות של אליזבת בנט, גיבורת הרומן, כמו גם חברותיה ואמה, משקפות את הפגיעות הכלכלית של הנשים, את מעמדן הנחות. כך, דרך ההתנהלות של הדמויות משקפת את המוסכמות החברתיות והנורמות ששלטו באנגליה של המאה ה-19.
- דמותה של אליזבת בנט, גיבורת הרומן, העומדת באנלוגיה ניגודית לכל דמויות הנשים ובאנלוגיה דומה לדמותו של דארסי, בן זוגה, רומזת על שינוי במוסכמות או לפחות על תקווה לשינוי במעמד הנשים בחברה.
- אליזבת בנט מורדת במוסכמות המגדר המקובלות. היא מסרבת לשתי הצעות נישואין של גברים מבטיחים על פי אמות המידה המקובלות. היא מנסחת ביקורת נגד חינוך נשים, היא קוראת ספרים ומתנהלת במרחב הציבורי כראות עיניה. היא מכוננת מערכת יחסים שוויונית עם גבר מוערך ואוהב.
- הרומן "גאווה ודעה קדומה" פורש את סיפור אהבתם של גבר ואישה שנישאו לאחר שהתגברו על המכשולים שניצבו מולם, והצליחו לכונן מערכת יחסים שוויונית בעולם פטריארכלי הנשלט על ידי יחסי כוח. אליזבת בנט ודארסי היו מיועדים זה לזו, אך אליזבת נדרשה להתגבר על דעה קדומה שהייתה לה בנוגע לדארסי, ואילו דארסי נדרש לבלוע את גאוותו. בסיום הם צלחו את המכשולים ונישאו מתוך אהבה והערכה.
- במרכז הרומן עומדת אליזבת דארסי, דמות הקוראת תיגר על נורמות השולטות בעולמה החברתי, נורמות המאפשרות פגיעה והשפלת נשים.
- אליזבת בנט, גיבורת היצירה, שלתודעתה אנו צמודים ומערכת הערכים שלה היא מערכת הערכים המחייבת, מורדת בנורמות הפסולות שהרקע להן הוא האמונה בעליונות גברית ומצליחה לכונן את מעמדה כשוות ערך לגבר שאיתה.

השיר "פורטרט של אישה" מאת אסתר ראב מציג דמות אישה שמעמדה החברתי נחות בהשוואה למעמד הגבר. היא מוצגת כזקוקה להדרכת הגבר ותלויה בו להישרדות קיומית. אומץ ליבה והיותה מפוכחת מאפשרים לה לקרוא תיגר על מעמדה הנחות וללעוג למוסכמות ולדמויות כובלות.

- הדוברת השירית פונה לגבר מעמדה של חולשה: היא מלטפת אותו כמו הרוח את האילן, היא נשמעת לו ותלויה בו לפרנסתה. הוא מוצג כיציב, כמפרנס ובעל הידע. הדוברת השירית מגדירה את עצמה בזיקה אל הגבר: היא איתו, היא שלו.

- בקריאה אירונית נחשפת משמעות שונה: הלעג על מערכת היחסים הלא שוויונית עולה מתוקף החזרה על "ראשית חוכמה".
- השיר מתפרש כלועג למוסכמות המגדר המקובלות כך שבהחלט יש עדות לשינוי שחל במעמד האישה. הלעג והפקפוק הם נחלת החזקים.
- בשיר קובעת הדוברת שלושה עיקרים: אישה צריכה להיות טבעית וזורמת, עליה לציית לגבר שלה ולהשתייך אליו; בפנייה ישירה לגבר שלה, מגדירה הדוברת את מורכבות הקשר הזוגי; זוגיות היא מגע פיזי, ציות לגבר ומימוש הקשר הארוטי.
- מתוקף דבריה מאופיינת הדוברת השירית כתלויה בגבר בכל מה שקשור להתנהלות הערכת והקיומית שלה. היא איתנו פיזית, היא שלו והיא מציינת לו. השיר מצייר מערכת היחסים הקיימת בין חזק לחלש, והגבר הוא החזק.
- בשיר ישנם שלושה דימויים מרכזיים המציירים את האישה כאוהבת, צייתנית ותלותית. שלושתם לקוחים מהטבע ומרמזים על התפיסה שלפיה יחסי הכוח מושרשים בגברים ונשים מלידה: האישה לגבר כמו הרוח לאילן – היא מלטפת ונעימה; האישה לגבר כמו ציפור המצייתת לאינסטינקט התעופה – היא מגלה צייתנות אינסטינקטיבית; והאישה לגבר כמו הגפן לאדמה – היא נאחזת באדמה, עוטפת את הגבר באהבה, אך גם מפתחת בו תלות. הגבר מתוקף הדימויים מצטייר כציב, מכוון, מדריך ועצמאי.
- בקריאה שנייה בשיר ניתן להבחין בנימה אירונית, מתוקף החזרה על הצירוף "ראשית חוכמה". יחסי הגבר והאישה מציגים את חוסר השוויון שבהם, ואין בכך כל חוכמה.
- בדימוי "כאשר תהי / הגפן לאדמה" נקשרים יחד שני שמות עצם ממין נקבה, דבר המאפשר לפרש את השיר כקריאה לנשים להתנהג בהתאם לטבען הנשי ולציית למהותן הנשית.
- בעוד בקריאה ראשונה נדמה שהשיר קורא לחזק נורמות כובלות, הקריאה האירונית משקפת מודעות מגדרית ומקעקעת תפיסות מגדר מקובלות. קעקוע הבא ממקום של חוזק ועוצמה.

השיר "סינדרלה במטבח" מאת דליה רביקוביץ מציג דמות של אישה המנסה להיחלץ ממוסכמות חברתיות ונורמות חברתיות הגורסות שמקומה של האישה הוא במטבח. סינדרלה המודרנית מנסה לשנות את מעמדה הנחות. היא מנסה לצאת מהמטבח, שם היא נידונה לבצע עבודות מייגעות ומלכלכות, ולממש את עצמה בעולם הגדול. תכונות אופי כמו אומץ, מודעות ואסרטיביות יאפשרו לה לשנות את מעמדה, אך זה כנראה ייקח הרבה זמן.

- במרכז השיר מוצגת סינדרלה מודרנית, אישה עכשווית, מודעת, המתכננת מלחמה נגד הסדר החברתי שקבעה הפטריארכיה וחולמת על שינוי. היא רוצה להפסיק לציית לנורמות החברתיות, לנטוש את הביתיות, ולעזוב את המטבח, על מנת לצאת לעולם הגדול ולממש את עצמה כסובייקט.
- מחשבותיה של סינדרלה נושאות אותה למרחקים בלתי משוערים ובלתי מוסברים. היא מדמינת מסביבה עיגול, כמו חוני המעגל, ומחכה לנס שיביא אותה למקום אחר, כמוהו. בדמיונה היא רואה מראות מרהיבים, חיים אחרים. היא מרגישה צורך לעשות מעשה שישנה את חייה. היא מכריזה על מלחמה כאן ועכשיו – אך נרדמת.
- התשתית האגדתית של סיפור סינדרלה בונה את אומללותה של הגיבורה, אך גם מעצבת את סינדרלה המודרנית כדמות שאינה מחכה להינצל על ידי גבר, ואינה מעוניינת להיות אובייקט מיני. סינדרלה ביצירה זו היא בעלת חירות הדעת ומודעות.
- השיר רווי ניגודים: כאן ועכשיו מול פעם, מציאות מול דמיון, זירת הבית מול העולם שבחוץ, שאליו סינדרלה כמהה לצאת.

- האמירות האירוניות מדגישות את מצבה הבלתי אפשרי של הגיבורה: "שעותיה הטובות של סינדרלה עברו שם למטה במטבח". באגדת סינדרלה, שעותיה הטובות עברו עליה בנשף, ולא במטבח.
- ההפרדה הגרפית והחריזה מדגישים את תסכולה של האישה המודרנית. החזרות מדגישות את עולמה הנפשי העשיר. ההרמז ממחיש את חוסר רצונה של סינדרלה להיות אובייקט מיני.
- מעמדה הנחות של האישה ממוחש מתוקף העובדה שהיא נמצאת "שם למטה במטבח". היא נמצאת בזירה שממנה היא רוצה להיחלץ. השוני יתרחש בגלל המודעות, אך המוסכמות החברתיות עדיין חזקות וקשה לנתץ אותן.

שאלה מספר 24

סוגיה מהותית בנושא מגדר נוגעת ביחסי כוח בין גברים לנשים. האידאולוגיה הפטריארכלית הגורסת עליונות גברית ונחיתות נשית הנציחה מערכות יחסים של גבר חזק-אישה חלשה. האידאולוגיה הפמיניסטית מנסה לקדם שוויון בין המינים.

ברבות מן היצירות שלמדתי בנושא "נשיות וגבריות: ייצוגי מגדר בספרות" מתוארות מערכות יחסים לא שוויוניות. חלק הארי של היצירות מציג מערכת יחסים בין אישה נשלטת לגבר שולט, חלק מזערי של היצירות מראה גברים מובסים ונשים יוזמות ואסרטיביות. כל היצירות חושפות את המחיר הכבד שגובה מערכת יחסים לא שוויונית הן מגברים והן מנשים.

בנובלה "בדמי ימיה" מאת עגנון מתוארות שלוש מערכות יחסים, ואף אחת מהן אינה שוויונית. בין תרצה לבין עקביה מזל יש מערכת יחסים יוצאת דופן. תרצה יוזמת קשר עם עקביה וגוררת אותו לנישואין שהוא לא חפץ בהם. הנישואין שלהם משמיימים והיא מגיעה למסקנה שהיא הפריעה להתנהלות השלווה של חייו.

בין אמה של תרצה, לאה, ובין אביה הייתה מערכת יחסים של ציות טוטאלי. אבי לאה אסר עליה להתחתן עם אהובה, עקביה. לאה קיבלה את קביעתו, צייתה לו וחייה חיים אומללים.

תרצה יודעת שאביה יכול להכריח אותה להינשא לגבר הראוי בעיניו. המודעות הזאת משקפת מערכת יחסים לא שוויונית המביאה לאומללות.

- בנובלה "בדמי ימיה" מתוארת דמותה של תרצה, נערה בת 14, שאמה נפטרה בדמי ימיה. עם מות אמה היא נחשפת לקשר לא ממומש בין אמה לבין גבר מבריק ורגיש בשם עקביה מזל. כשתרצה לומדת על העוול שנעשה לזוג האוהבים, היא מחליטה לחבר את חייה לחיי אמה, לתקן את העוול הבין-דורי, להוות תחליף לאמה בעבור עקביה, ולהינשא לו.
- בניגוד למצופה מנערה בעיירה יהודית בראשית המאה ה-20, תרצה פועלת במרץ ובנחישות כדי להגשים את שאיפותיה. היא יוזמת חמש פגישות עם עקביה מזל: הפגישה הראשונה, בסמינר, מתאפיינת בהתעלמות הדדית; בפגישה השנייה, המתרחשת בעת טיול לילי, יוזמת תרצה קשר מילולי בעזרת מניפולציה; בעקבות מחלתו של עקביה מגיעה תרצה לבקרו; לאחר מכן היא מגיעה לבקרו פעם נוספת אך לא מוצאת אותו בביתו; עם בוא האביב נערכת פגישה מקרית נוספת בין השניים בבית הכורך, שם מתוודה תרצה על רגשותיה. היא גוררת את עקביה לפגישה רומנטית ביער וסוחטת ממנו פגישה נוספת.
- לאחר הפגישה האחרונה מתוודה תרצה בפני אביה, המשרתת וחברת המשפחה כי היא עומדת להינשא לעקביה, ומנהלת עימם עימותים. אביה של תרצה, מר מינץ, מוותר על התנגדותו ומתרחק לבקשות בתו. העימותים מאפיינים את תרצה כמורדת במוסכמות.

- על רקע אירועים אלו חולמת תרצה חלומות המשקפים את מודעותה למוסכמות. חלום האינדיאני חושף את החשש מאביה, שאמון על ההחלטה למי תינשא. אך היא ממשיכה במשימתה לקדם את נישואיה לעקביה.
- האנלוגיות הניגודיות בין תרצה לאמה, לאה, מאירות את מערכת היחסים השונה בין גברים לנשים: תרצה נלחמת בעוז על החלטתה להתחתן עם עקביה ומתעמתת עם כל מי שמפריע לה בדרכה. אמה החליטה לשמור על הסדר המשפחתי כשצייתה לאביה ונישאה למר מינץ, אך שילמה באושרה.
- **בנובלה "בדמי ימיה" מאת עגנון באים לידי ביטוי דגמים מגוונים של מערכות יחסים: אישה חזקה-גבר נגרי או גבר שולט-אישה צייתנית, אך אין הצגה של מערכת יחסים שוויונית שהיא המפתח לאושר זוגי.**

בסיפור "בדרך לסיידר סיטי" מאת סביון ליברכט מתוארת מערכת יחסים לא שוויונית בין בני זוג ובין בני המשפחה. יחיאל הררי, בעלה של חסידה, שולט בה, לועג לה, משתיק אותה ומחליט החלטות בלי להתייעץ איתה. בנה יובל עושה קואליציה עם האב, פוגע באם, ומלגלג על איטיותה.

מערכת יחסים זו גורמת לחסידה סבל רב. היא מרגישה מושפלת ונבגדת על ידי בני משפחתה. היא נשאבת למסכת של פחדים, מטילה ספק במסקנותיה, וחשה אבודה.

חסידה מצליחה להיחלץ ממערכת יחסים זו כשהיא מגלה את קולה ומנסחת את עמדותיה, אז היא קונה שליטה על חייה ומבצרת את ביטחונה העצמי.

סוגיית השמעת הקול כדרך להיחלצות ממערכת יחסי כוח היא סוגיה אקוטית במסגרת נושא המגדר.

- חסידה, בעלה יחיאל ובנה יובל יצאו למסע ברחבי ארה"ב. למרות שהקשר בין האב לבן לא היה מעולם קשר הדוק וחם, מרגע שהגיעו לשדה התעופה, חברו הבן והאב בברית גברית נגד האם האישה – חסידה. הם הרבו ללעוג לה, הם שעטו קדימה באתרי התיירות והשאירו אותה מאחור, הם נטשו אותה לזמן רב בבית המלון כדי לצפות בתחרות רודיאו.
- ההווה הסיפורי מתחיל כשנשבר ציר הגלגל של מכוניתם השכורה. הבעל והבן צועדים לעבר משרד הנסיעות כדי לארגן מכונית חלופית. חסידה נשארת מאחור מתנשפת, מתאמצת להשיג אותם. בעלה ובנה מתרחקים ממנה בצעידה מהירה, אין להם סבלנות לחכות לה. הם לועגים לה על איטיותה וכועסים עליה שהיא מעכבת אותם. המרחק הפיסי שנפער בינם מטונימי למרחק הרגשי.
- חסידה, נוכח היחס המתנכר, מרגישה בודדה, נפחדת ורדופה. חסידה אינה מגיבה לדברי הלעג וההתנשאות המופנים אליה מצד בנה ובעלה, אך לעיתים היא מתפרצת באופן בלתי נשלט.
- בני משפחת הררי נוסעים ברכב השייך לחברת ההשכרה לעיר סיינט ג'ורג', שם מצפה להם מכונית חליפית. בדרך עצרו בסיידר סיטי לחניית ביניים. מצטרפים אליהם לנסיעה בני משפחת חדאד: זוג צעיר עם תינוק, ערבים ממזרח ירושלים.
- המתח בין משפחת הררי ומשפחת חדאד הולך ומתגבר והוא בא לידי ביטוי בשתיקה רועמת. חזרה על המילים מהשדה הסמנטי של שקט מעצבת את האווירה המתוחה. אי הנוחות של אדון חדאד מתעצמת ככול שהנהג האמריקאי ממשיך ללהג על נפלאות הצבא הישראלי ונחיתות הערבים כלוחמים.
- המתח מגיע לשיאו כשהתינוק מקיא. הקיא הוא מטונימי לתחושות הנוסעים. המתח נהיה ללא נשוא ויש צורך לפרוק אותו. חסידה מציעה עזרה להורי התינוק, ומחוזה זו מכעיסה את בעלה,

יחיאל. בתגובה הוא מנסה לעורר ריב ולגרור את מר חדאד לעימות. מר חדאד מגיב לפרובוקציה באופן אלגנטי ושקול. חסידה מתבוננת בו ומבינה שאפשר וצריך להתנגד לדעות שאינן מקובלות עליך באלגנטיות ובנעימות. היא חווה נפרדות ומבינה שהיא סובייקט עצמאי בעל דעות ואמונות שאינן בהכרח קשורות בבעלה.

- המסע ממשיך בשתיקה זועפת, לפתע נשמט בול עץ ממשאית נוסעת מה שמביא לעצירת חדה. העצירה הפתאומית מעירה את התינוק, הפורץ בבכי מר. יחסו הרך והמגונן של מר חדאד לתינוק ולאשתו מזכיר לחסידה נשכחות ומעורר בה געגועים לאישה שהיא הייתה פעם. זיכרון זה מנסח אצל חסידה תובנה בקשר לריקנות העכשווית, המאפיינת את מערכת היחסים במשפחתה. תובנות אלו מחזקות את חסידה ומאפשרות לה לענות לבעלה ולבנה בלי להתנצל, בלי לנסות לקבל אישור ובלי להתפרץ.
- בתחנת הביניים מחליטה חסידה לקנות מתנה לתינוק של משפחת חדאד. פעולה זאת מעוררת את חמתו של בעלה. הוא מביע את חוסר הסכמתו ואת זלזולו בשיקול דעתה בצורה בוטה, אכזרית ומלגלת. חסידה, בעקבות התובנות שרכשה ונוכח חוסר הכבוד המופגן כלפיה, מחליטה להמשיך לבדה במסע עם בני משפחת חדאד.
- **בהתנהלותה זאת היא משנה את מעמדה במשפחה: "קולה חזק וחדש באוזני שלושתם". הקול החדש והחזק מטונימי למעמדה החדש. המודעות לשינוי במעמד האישה הוא נחלת כל שלושת בני המשפחה.**

אפשר לענות גם על הסיפור "כריתות" מאת דבורה בארון. הסיפור חושף כיצד מערכת יחסי כוח של חזק-חלש משפיעה על היום-יום הנשי. הסיפור מציג את אומללות הנשים שגורשו על ידי בעליהן.

- "כריתות" מגולל את סיפורן העצוב של נשים שגורשו על ידי בעליהן. הסיפור מתרחש בעיירה היהודית במזרח אירופה בתחילת המאה ה-19. המספרת, בתו של רב העיירה, מתארת ברגישות את גורלן האומלל של נשים אלו תוך שהיא מתבוננת בהן מתוך ריחוק רגשי. הגורל הקשה של הנשים המגורשות מתואר כפועל יוצא של הסדר החברתי שיצרה הפטריארכיה – של הביתיות.
- "כריתות" כולל חלק מסאי המתאר את גורלן של נשים גרושות בכלל, כמו גם חלק סיפורי המתמקד בגורלן של שתיים המייצגות את הכלל. יש כאלה שגורשו כי חדלו למצוא חן בעיני בעליהן ויש שגורשו בגלל עקרות. את הראשונות מייצגת אישה אונימיית, ואת העקרות מייצגת זלטה התגרנית. הקטנת השקף מקרבת את הקורא מבחינה רגשית אל הדמויות ומזמינה הזדהות.
- האישה השנואה איבדה את הרצון לחיות ואומללותה מתוארת באמצעות המטפורה: "התמוטטה האדמה תחתיה".
- האישה העקרה מתה פיזית: היא דעכה וכבתה ומתה ערירית משברון לב.
- הכעכנית מנסחת ביקורת נגד חוק הגירושין ואומרת שגזר דין מוות עדיף על חיי אישה גרושה.
- **חוקי הגירושין מנציחים יחסי כוח של אישה חלשה-גבר חזק.**

הסיפור "מרתה תמתי עד נצח" מאת רות אלמוג מתאר מערכת יחסי כוח בין אב לבתו, בין אישה לבעלה, בין אם לבנה. מרתה נשלטה על ידי אביה, שהבנה אותה כצייתנית ופסיבית. היא נשלטת על ידי בעלה שכופה עליה אשפוז לא רצוי בבית החולים, והיא נשלטת גם על ידי בנה שמתעלם מבקשותיה.

הסיפור מאיר את הסבל הפסיכולוגי שנולד במסגרת יחסי חזק-חלש, יחסים שהם תולדה של הפטריארכיה.

- מרתה, גיבורת הסיפור, היא אישה מודרנית שמפנימה את נחיתותה המגדרית וחיה חיים של השתקה. היא נכנעת לתכתיבי הגברים בחייה, ואינה מצליחה להשמיע את קולה. את תסכולה המושתק זועק גופה במחלת עור המתפשטת על גופה. הסבל שלה הוא הסבל של אישה מודרנית, אישה מודעת, שלא מצליחה להיחלץ ממערכת יחסים מזויפת, משפילה ומבזה.
- העלילה מתחילה בתיאור שגרת הבוקר של מרתה. בליל אמש התחילה להתפשט בגופה פריחה מגרדת, תולדה של מודעותה העצמית. מרתה יודעת שויקטור, בעלה הרופא, בוגד בה, אך אינה מצליחה להתעמת איתו. הזיוף בחייה מומחש דרך מטונימיית הכינור המזויף.
- מרתה מתוארת כאישה בודדה. בדידותה מאופיינת באופן מטונימי דרך הבית הדומם. עם תסכולה הגובר מתפשטת הפריחה בגופה, שורפת את שורשי שיערה. השליטה הגברית מעוצבת דרך חדירת קולו של ויקטור לתודעתה, עם הוראות לטיפול.
- מרתה מנסה לשלוט במחלה, לרפא אותה, להרגיע את עצמה, אך נכנעת לגברים בחייה ומסכימה לקבל טיפול רפואי אלים, המשאיר אותה מצולקת. היא חוזרת הביתה מותשת וחסרת כוחות. גם כשהיא מגלה שבנה עקר את גינתה האהובה, היא אינה עושה דבר. היא בורחת לשקר ויורדת למרתף לדווש באופני הבריאות. היא אפילו כבר לא זועקת מבפנים.
- **מרתה נכנעה למערכת יחסים של חזק-חלש: הדיווש באופני הבריאות שאינו מוביל לשום מקום מאפיין את כניעותה.**